

ЕКОНОМІКА

УДК 330.356.2/4
JEL D24, E24, J24

Економічна сутність соціального капіталу та особливості його формування в сучасних умовах

Виборна В.Д.

Білоцерківський національний аграрний університет

Виборна В.Д. Економічна сутність соціального капіталу та особливості його формування в сучасних умовах. Економіка та управління АПК. 2021. № 1. С. 65–75.

Vyborna V.D. Ekonomichna sutnist' social'nogo kapitalu ta osoblyvosti jogo formuvannja v suchasnyh umovah. Ekonomika ta upravlinnja APK. 2021. № 1. S. 65–75.

Рукопис отримано: 18.02.2021 р.

Прийнято: 05.03.2021 р.

Затверджено до друку: 22.04.2021 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2021-162-1-65-75

У статті узагальнено теоретичні підходи до дефініції категорії соціального капіталу та розглядається вплив сучасних змін на його формування і відтворення. Обґрунтовано, що цілісна теорія соціального капіталу не є завершеною, що актуалізує дослідження щодо поглиблення сутності дефініції категорії соціального капіталу та систематизації особливостей його формування.

Проаналізовано еволюцію концепції соціального капіталу, сучасні підходи до вивчення та базові складові цього виду капіталу. Встановлено, що спочатку соціальний капітал розглядався як особливий прояв відносин між людьми, який сприяє вирішенню спільних завдань, в тому числі визначається сформованими зв'язками між людьми. Виділено складові поняття соціальний капітал – довіра, зв'язки і норми, а також розглядається як певний ресурс доступний людині. Аргументовано, що у нинішніх умовах соціальний капітал включає наступні елементи – зобов'язання та очікування, які залежать від надійності соціального середовища; спроможність соціальної структури до передачі інформаційних потоків та норм, які супроводжуються санкціями. Соціальний капітал передбачає одержання вигоди у різних її проявах, або віддачі від зусиль щодо підтримки міжособистісних відносин.

Встановлено, що ведуться наукові пошуки щодо розробки інтегрального показника, який сприяв всебічному та адекватному оцінюванню рівня розвитку соціального капіталу, зокрема на макрорівні. Доведено багатогранність поняття соціальний капітал, що потребує за його вивчення додержуватися міждисциплінарного наукового підходу та враховувати численні чинники зовнішнього й внутрішнього середовища його формування. Наведено позиції науковців, які доводять про позитивний вплив соціального капіталу на різні результуючі показники, зокрема зростання будь-якої економічної системи.

Систематизовано дефініції категорії соціальний капітал, які запропоновано українськими дослідниками та виділено консенсус у розумінні його як ресурсу, що базується на стійких соціальних зв'язках та використовується з метою одержання додаткових доходів. Запропонована авторська дефініція щодо розуміння категорії соціального капіталу, яка розглядається на основі відносин, що базуються на довірі та взаємних зобов'язаннях, безпосередньо не пов'язаних із основною діяльністю економічних агентів, та сприяють формуванню й посиленню їх конкурентних переваг. Систематизовано чинники, які впливають на розвиток соціального капіталу та відповідно коректують його тлумачення.

Ключові слова: соціальний капітал, довіра, відносини, соціальні зв'язки.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Економічні відносини обумовлюють необхідність використання таких понять як довіра, норми, цінності, соціальні зв'язки, які впливають на результати діяльності суб'єктів господарювання: домогосподарств, організацій, формальних і неформальних структур, суспільства та держави. Зазначимо, що з метою вивчення сутнісного наповнення такого впливу із другої половини ХХ століття у наукових працях почали використовувати категорію соціального капіталу, основним завданням якої є встановити роль довіри та соціальних зв'язків в економічних відносинах.

Відомо, що зростання економіки пов'язане із основними чинниками виробництва – працею, землею, капіталом, підприємницькими здібностями. Водночас, в останні десятиліття у зв'язку із посиленням інноваційного напрямку економічного зростання значна увага приділяється вивченню нових виробничих чинників – знань, науки, інформації, довіри і соціальних зв'язків. За таких умов підвищується актуальність вивчення економічної сутності соціального капіталу, систематизації його особливостей із урахуванням сучасних тенденцій зміни середовища функціонування. Формування соціального капіталу простежується як в малих групах, так і в цілому у суспільстві. Так, в невеликих групах соціальний капітал сприяє виживанню її членів, переважно на основі неформальних економічних відносин, а в цілому в економіці – соціальний капітал характеризує суперечливість інтересів різних груп суспільства та сутність суспільного договору, який базується на поділі повноважень і відповідальності, співпраці та досягнутому рівні довіри.

Відомо, що категорію соціального капіталу науковці почали використовувати недавно, однак, на сьогодні її широко вживають представники різних галузей знань, що зумовлює різноманітність підходів до її вивчення та наявність численних дефініцій цієї категорії навіть в рамках одного наукового напрямку [1, 2]. Це дозволяє зробити висновок про те, що на сьогодні створення цілісної теорії соціального капіталу не є завершеним, що актуалізує дослідження з поглиблення сутності дефініції категорії соціального капіталу та систематизації особливостей його формування в сучасних умовах.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів до дефініції категорії соціальний капітал та поглиблення його дефініції із урахуванням чинників зовнішнього й внутрішнього середовища формування та систематизації напрямів їх впливу, висвітлення специ-

фічних особливостей відтворення соціального капіталу в сучасних умовах.

Матеріал і методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою наукового дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ, базові положення економічної теорії, фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних економістів з проблем формування та відтворення соціального капіталу. Під час розробки та вирішення поставлених завдань використовували комплекс методів: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); монографічного, ретроспективного, порівняльного аналізу, індукції та дедукції (систематизації підходів до тлумачення категорії та виділенні особливостей її формування), які дозволяють обґрунтувати розвиток економічних відносин в аспекті формування соціального капіталу.

Результати дослідження та обговорення. Відомо, що категорія соціальний капітал як поняття вперше з'явилося у працях Л. Ханіфан, який вивчав питання організації вільного часу учнів сільських шкіл та виявив, що поведінка в колективі зміцнюється солідарністю та соціальними зв'язками між людьми. За такого підходу джерелом накопичення соціального капіталу є сімейна та обцинна взаємодія, яка використовується для покращення життя усієї спільноти. Отже, спочатку соціальний капітал розглядався як особливий прояв відносин між людьми, який сприяє вирішенню спільних завдань.

Подальше вивчення сутності категорії соціального капіталу здійснив французький соціолог П. Бурдье, який практично зробив цей термін популярним і ввів його у використання науковцями. Відомо, що автор відносить до соціального капіталу реальні та потенційні ресурси людських відносин, які породжуються взаємним визнанням, які пройшли стадію інституціоналізації, тобто набули нормативного прояву. Отже, автором соціальний капітал ототожнювався із ресурсами, які покладено у відносини, накопичені зв'язки між людьми. Довіра, зв'язки і норми є складовими поняття соціального капіталу, які виділяє П. Бурдье, що представлено в його праці «Форми капіталу» [4, с. 61].

Заслугове на увагу доробок вченого Дж. Коулмана, який трактує соціальний капітал як певний ресурс доступний людині [5, с. 124]. Цей дослідник зробив значний внесок у розробку раціонального вибору, веде дискусію щодо однобічного соціологічного розуміння сутності соціального капіталу. Свої міркування щодо колективних дій доповнює методологіч-

ним індивідуалізмом сучасної економічної теорії, зробив акцент на максимізації корисності кожним учасником взаємодії. Внаслідок цього спостерігається відмінність між потенційними та реальними ресурсами учасників взаємодії. Так, відносини або зв'язки між ними (в англійській літературі часто використовується вираження F-зв'язки, тобто сукупність зв'язків всередині сім'ї, фірми, в колі друзів) безпосередньо не використовуються для досягнення економічних цілей, хоча й передбачають таку можливість. У зв'язку із цим Дж. Коулман наголошує на ролі економічних принципів раціональної поведінки в аналізі соціальних систем. За його підходом соціальний капітал включає наступні елементи – зобов'язання та очікування, які залежать від надійності соціального середовища, спроможність соціальної структури до передачі інформаційних потоків та норм, які супроводжуються санкціями [5, с. 138].

Подальший розвиток теоретичних засад соціального капіталу знаходимо у статті Р. Патнема «Процвітаюча комуніті, соціальний капітал та суспільне життя», у якій розглядає об'єднання італійських селян, які відрізняються один від одного згуртованістю та взаємною довірою, тобто, в кінцевому рахунку, різними запасами соціального капіталу, що впливає на результати їхньої економічної діяльності. На його думку, соціальний капітал має відношення до таких елементів суспільної організації як соціальні мережі, соціальні норми та довіра (networks, norms and trust), які формують умови для координації та кооперації з метою одержання взаємної вигоди [6, с. 78]. Необхідно зазначити, що дослідник виділяє двоїсту роль соціального капіталу відносно формального регулювання відносин, тобто, державної політики, оскільки проявляється як в формі передумови, або причини політики, так і в формі наслідку, але не підміняє її собою та не існує поза її межами.

На думку Н. Лін, ядром соціального капіталу є вигода або віддача від зусиль щодо підтримки міжособистісних відносин [7, с. 25]. Отже, будь-яка спільнота володіє ресурсами або доступними винятково в їх рамках, або трудомісткими щодо їх одержання альтернативними шляхами. Очевидно, що у якості вигоди виступає доступ до таких ресурсів, а дії щодо присвоєння ресурсів поділяються на експресивні та інструментальні. Зазначимо, що експресивні дії передбачають зміцнення уже сформованих зв'язків, додержання ритуалів, чітко визначений поділ цінностей, надання потужної допомоги та інше. Інструментальні дії навпаки передбачають використання людей, які

є залученими у процес взаємодії, в джерела ресурсів або інструменти для досягнення цілей.

За підходом дослідників І. Мачерінскене, Р. Мінкуте-Генріксон та Ж.С. Іманавічене, сутність соціального капіталу розглядається комплексно, через поняття мереж, норм, цінностей, довіри та переконань [8, с. 30]. У своїх дослідженнях автори значну увагу приділяють системі формальних та неформальних відносин, які складаються навколо організації (макросередовище) та всередині її підрозділів (мікросередовище). Зазначимо, що вітчизняні дослідники вивчаючи формальні та неформальні відносини на селі, зокрема, під час створення сільськогосподарських кооперативів, приділяють увагу довірі як елементу соціального капіталу, наголошують на процесі кооперації праці [9, 10]. Очевидно, що процеси кооперації неможливо уявити собі без довіри, низький рівень якої спостерігається у вітчизняній практиці внаслідок неоднозначної практики періоду колективізації.

В умовах економіки знань забезпечення економічного зростання провідне місце відводиться інформаційному обміну, у якому довіра трансформується у репутацію товаровиробників і споживачів інтелектуального продукту. Інтелектуальна власність та пов'язані із нею відносини є недостатньо регламентованими, що формує посилення ризику опортуністичної поведінки, та посилює роль взаємної довіри або недовіри, якщо йдеться про нестачу соціального капіталу.

Значний внесок в дослідження ролі довіри в економіці зроблено Ф. Фукуямю, який розглядає соціальний капітал як потенціал спільноти, що виникає внаслідок взаємної довіри сторін [11]. Це достатньо абстрактна характеристика, однак автор деталізує довіру, описуючи це явище через «виникнення у членів товариства очікування того, що інші його члени будуть себе вести більш або менш передбачувано, чесно та з довірою до потреб оточуючих, в згоді із окремими спільними нормами [11, с. 22]. Дослідження Фукуями відрізняє те, що ним вивчено залежність галузевої структури, розмірів підприємства, особливостей внутрішнього фірмового планування і організації від стану довіри в суспільстві та накопиченого соціального капіталу, що важливо для розуміння ролі цих понять в економічному житті.

Ми поділяємо думку дослідників Г.Т. Свендсена і Г.Л. Хаазе Свендсена про необхідність додержання міждисциплінарного наукового підходу до вивчення соціального капіталу, зокрема поєднання таких наук – соціології, політології та економіки [12]. Очевидно, що додержання міждисциплінарного підходу дозво-

литель всебічно дослідити феномен соціального капіталу та визначити вплив всіх складових за різними напрямками його формування.

Слід зазначити, дослідники наголошують на існуванні труднощів за вимірювання соціального капіталу, що певним чином ускладнює процес дослідження [13]. Однак, із цією думкою можна погодитися частково, оскільки вітчизняні науковці проводять дослідження із розглядом системи показників щодо формування та відтворення соціального капіталу.

Встановлено, що Б. Файн і Д. Мілонакісом у книзі «Соціальний капітал проти соціальної теорії» критикують концепцію соціального капіталу, називаючи її «деградацією соціальних наук». Термін соціальний капітал є, на їх думку, несумісним з економічною наукою: якщо соціальний, то не капітал, а якщо капітал, то не соціальний. Іншими словами, між цими двома словами в економіці не може бути взаємозв'язку. Автори ведуть дискусію, що соціальний капітал не поліпшує функціонування ринку, а лише доповнює види неекономічної поведінки агентів.

Однак, у дослідженнях зарубіжних науковців останніх років простежується позиція щодо важливого значення соціального капіталу у досягненні позитивних результатів в економіко-господарській діяльності будь-якої організації [14]. Так, Р. Берг [15] зазначає, що соціальний капітал створює можливості, які кожна особа може отримати від відносин з іншими особами; К. Грутаерт у праці «Роль соціального капіталу в розвитку», довів важливе значення соціального капіталу на основі того, що для успішного управління необхідно сформувати його мінімальну величину, а, отже, існує необхідність вкладення інвестицій у нього [16, с. 349].

У науковій праці «Соціальний капітал та економічний розвиток» [17] П. Франко встановив взаємозв'язок між ступенем довіри з боку громадян суспільства та процесом економічного розвитку. При цьому автор зазначає, що існує відмінність між розумінням сутності довіри в економіці та соціології: оскільки особи будуть діяти спільно до тих пір, доки їм ця співпраця не принесе втрат, збитків. Тобто в економічному сенсі довіра обмежена критерієм величини економічної вигоди. Важливу роль соціального капіталу дослідник довів на основі впливу на підвищення продуктивності праці, що особливо важливо для нових галузей, новостворених підприємств.

Вітчизняні науковці також доводять важливу роль соціального капіталу у різних його формах і видах, а його позитивний вплив дове-

дено емпірично зарубіжними дослідниками у виданні «Роль соціального капіталу в розвитку: емпірична оцінка» [18], у якій на основі численних показників, зібраних у 10 країнах світу, проаналізовано зв'язок між соціальним капіталом та економічним розвитком. Авторами доведено важливу роль соціального капіталу в подоланні бідності, досягненні сталого розвитку територій, в сприянні наданні громадянам послуг у виробництві товарів, розв'язанні соціальних конфліктів та зниженні політичної напруженості в суспільстві.

Водночас, в економічній науці ведеться дискусія щодо коректності використання терміну соціальний капітал як економічної категорії, оскільки існують неузгодженості щодо співвіднесення соціального капіталу до складових економічних ресурсів. У цьому контексті наведемо думку вітчизняного науковця О.А. Грішнєвої, яка наголошує, що соціальний капітал є лише фактором, що сприяє більш ефективній реалізації економічних ресурсів та компонентом соціально-економічних відносин [19, с. 38–39]. Однак, із цією думкою погодитися не можемо, оскільки сформовано методологічний апарат дослідження цієї категорії, доведено її важливу роль у одержанні різного виду ефектів у різних сферах життєдіяльності людини, організації, товариства, суспільства в цілому, а також ідентифіковано окремі його елементи, цілеспрямований вплив на які дозволяє посилити одержання позитивних результатів.

У зарубіжній та вітчизняній практиці наразі ведуться наукові пошуки щодо розробки інтегрального показника, який сприяв всебічному та адекватному оцінюванню рівня розвитку соціального капіталу, зокрема на макrorівні. Так, експертами зі Світового банку було запропоновано два підходи до вимірювання соціального капіталу: SOCAP – інтегрований опитувальник, який базується на оцінюванні соціального капіталу за 6 параметрами: групи та мережі; довіра; інформація та комунікації; участь у прийнятті рішень та політичній діяльності; SOAT – інструмент оцінки соціального капіталу. Окрім цього, Світовий банк проводить розробку індексу соціального капіталу (на базі мережі Social Capital Benchmark, що функціонує в 40 містах США), яким передбачається здійснювати оцінку не тільки ефективності вкладання інвестицій у соціальний капітал, але також і рейтинги країн світу в його формуванні та нарощенні [20, с. 41–42].

Узагальнення наукового доробку вітчизняних досліджень щодо сутності соціального капіталу дозволило виділити наступні позиції: «... базується у суспільстві на міжособи-

стісних та інституціональних взаємозв'язках, нормі та довірі, сукупність яких веде до формування інформаційних і професійних мереж (груп, товариств) ... його використання ... зменшує трансакційні витрати, що сприяє соціально-економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності економіки» [21]; «... адекватні відносини, які характеризуються взаємодопомогою, моральністю та довірою [22]; «... додатковий ресурс суспільства, який виникає у процесі взаємодії учасників соціально-економічних відносин, забезпечуючи позитивний результат для всіх учасників суспільного процесу, що поділяють загальні норми й цілі; розглядає на трьох рівнях: мікрорівні – безпосередні взаємодії між людьми в межах горизонтальних асоціацій; мезорівні – відносини в межах вертикальних асоціацій, включаючи корпоративні та соціальні осередки; макрорівні – відносини в межах формальних національних структур, зокрема державних інституцій» [23]; «інститут координації взаємодії економічних агентів, побудованої на взаємності зобов'язань, спільних цінностях, наявності протилежних економічних інтересів, а також доводить, що цей вид капіталу – це ресурс максимізації корисності завдяки довірі та взаємності партнерських зобов'язань; має специфічні обмеження у форматі «довіра – зобов'язання без санкцій», існує необхідність його капіталізації» [24, с. 3, 4, 12, 18]; «система цілеспрямованих соціальних зв'язків, що виникають на рівні суспільства та на рівні окремого підприємства, фірми і забезпечують соціальну організацію відносин між основними суб'єктами господарської діяльності, основу якої становлять взаємодія, довіра, надійність і прозорість у стосунках; доводить необхідність розвитку соціального партнерства» [25, с. 7, 11]; «... сукупність суспільних причинно-наслідкових зв'язків, що встановлюються між окремими індивідами та соціальними групами задля ефективної економічної взаємодії на основі довіри і взаємності зобов'язань [26, с.14]; «... особлива форма капіталу, який існує в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми й довіра, та створює умови для координації й кооперації заради взаємної вигоди [27, с. 20–21]; «... сукупність реальних чи потенційних ресурсів, пов'язаних з наявністю стійкої мережі відносин ... забезпечує своїм членам підтримку у вигляді колективного капіталу; це сукупність діючих формальних і неформальних норм (правил) і організацій» [28]. Отже, можна зробити висновок про те, що у вітчизняній економічній науці широко досліджують питання формування та відтворення со-

ціального капіталу у різних його сферах, однак мінливість економічного середовища обумовлює необхідність його розгляду у новітніх умовах. Незважаючи на значну кількість різних бічних дефініцій категорії соціальний капітал, серед дослідників існує певний консенсус у її розумінні як ресурсу, що базується на стійких соціальних зв'язках та використовується з метою одержання додаткових доходів. Ці зв'язки безпосередньо не пов'язані із економічною діяльністю суб'єкта, але можуть використовуватися ним для одержання певних переваг у різних сферах діяльності. Ознакою, складовою частиною соціального капіталу вважається довіра між взаємопов'язаними суб'єктами, що передбачає певні взаємні зобов'язання.

Необхідно зазначити, що серед науковців спостерігається певне відокремлення соціального капіталу та людського. Таку позицію знаходимо у працях Дж. Коулмана [29], який робить поділ понять, відокремлюючи предмет дослідження – продуктивні здібності людини та спостереження, аналіз сформованих зв'язків, але при цьому вказує на самостійність соціального капіталу. Нами підтримується позиція самостійності феномену соціального капіталу. Отже, під соціальним капіталом ми розглядаємо відносини, які базуються на довірі та взаємних зобов'язаннях, безпосередньо не пов'язаних із основною діяльністю економічних агентів, але сприяють формуванню та посиленню їх конкурентних переваг. Ці відносини можуть як забезпечувати, так і стримувати зростання добробуту інших осіб та розвиток окремої території, регіону, галузі та національної економіки.

Водночас, більш детально зупинимося на розвитку соціального капіталу в сучасних мінливих умовах, які є динамічними, зумовлюють підвищені ризики для різних учасників відносин, що певною мірою вносить корективи у трактування його дефініції. Насамперед розглянемо вплив різних мереж, які особливо у зарубіжних країнах активно формуються, на розширення соціального капіталу. Так, у дослідженнях зарубіжних дослідників простежується підвищення цінності у різних відносинах у результаті того, що відбувається передача навичок, знань та професійних зв'язків іншим учасникам [30]. Отже, соціальний капітал належить до ресурсів, отриманих від знання інших. Це чітко простежується в академічному середовищі, де провідні науковці можуть позитивно впливати на підвищення соціального капіталу через спілкування у професійних мережах. Спілкування у мережах забезпечує швидкий доступ до корисних ресурсів та може сприяти змінам завдяки спільним

звичаям, нормам, баченню та довірі. Розуміючи природу (віртуальних або особистих) відносин у наших професійних спільнотах, можемо оперативні визначити різноманітні потреби та відповідні механізми змін і підтримки. Отже, на сьогодні важливим інструментом підвищення цінності соціального капіталу мають стати професійні, фахові та інші мережі, як площадки формування відносин.

Особливий вплив на формування та розвиток соціального капіталу мала пандемія COVID-19, яка зумовила надзвичайний хаос у повсякденному житті людей у всьому світі. Однак пов'язані соціальні наслідки різняться залежно від соціальних груп. Очевидно, що на сьогодні будуть активно виконуватися дослідження різними країнами щодо соціальних наслідків поширення COVID-19 на сільське населення. Результати китайських науковців доводять, що сільські жителі зазнали серйозних соціальних наслідків через COVID-19, особливо під час відповідного періоду блокування. Незважаючи на деякі подібні наслідки, вплив COVID-19 варіювався серед сільського населення на різних стадіях життєвого циклу через різницю в людському капіталі, розміру сім'ї, роль в домогосподарстві та здатність знаходити роботу за сумісництвом. Отримуючи незначну підтримку з боку урядів та роботодавців, сільські жителі, здебільшого, застосовували стратегії для подолання тимчасових труднощів, пов'язаних з COVID-19. Усередині домогосподарства вони допомагали одне одному і працювали спільно, щоб максимізувати ресурси та зменшити ризики. Традиційні сімейні цінності високо оцінювали сільські домогосподарства протягом цього періоду, а також необхідність центральним і місцевим органам влади надавати практичну допомогу цій групі та вдосконалювати систему соціального забезпечення сільських жителів [31]. Ці питання є актуальними для сільських домогосподарств України, що стане предметом наукових досліджень наступних років, з метою посилення соціального капіталу сільських територій.

Отже, соціальний капітал стосується соціальних норм і мереж, які формують довіру та дозволяють людям досягати спільних цілей; вона може значно відрізнятись між громадами та в часі. Результати дослідження свідчать про те, що наявність соціального капіталу на місцевому або державному рівні пов'язана з поліпшенням індивідуального здоров'я та зниженням смертності на рівні громади, зниженням рівня хронічних захворювань та проявом негативних впливів на здоров'я людини, вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо. Соціаль-

ний капітал може впливати на результати охорони здоров'я, оскільки в інституціях, залучених громадою, що представлено у дослідженнях, аналізується вплив соціального капіталу на ефективність медичних організацій, зокрема, лікарень, за встановлення партнерських відносин із закладами охорони здоров'я, що сприятиме поліпшенню здоров'я населення [32].

Беззаперечною є роль капіталу знань та інституційної теорії у контексті формування соціального та комерційного підприємництва. У дослідженнях зарубіжних науковців вивчаються питання щодо взаємозв'язку між капіталом знань та підприємництвом, які базуються на використанні даних Глобального моніторингу підприємництва. Виявлено, що соціальний капітал є більш важливим у соціальному підприємстві, ніж комерційне підприємництво. Доведено, що національна культура моделює ці відносини так, що у культурах високого індивідуалізму специфічний людський капітал спрямований на комерційне підприємництво порівняно із соціальним підприємництвом. Окрім цього, з метою уникнення невизначеності соціальний капітал спрямований на соціальне підприємництво, а не на комерційне підприємництво. Авторами розкрито природу непередбачених наслідків неформальних установ на взаємозв'язок між капіталом знань та підприємництвом, що приводить до важливих результатів для теорії та політики розвитку [33].

Розвиток складових соціального капіталу, зокрема довіри, зв'язків, відносин тощо відбувається у середовищі сільськогосподарських кооперативів, оскільки вони генерують та поглинають соціальний капітал. Однак як переконує доступна наукова література, знання про взаємозв'язок між кооперативами та соціальним капіталом залишаються неструктурованими та фрагментованими. Очевидно, що з одного боку, кооперативи створюють внутрішній соціальний капітал і поширюють його у своєму безпосередньому оточенні, а, з іншого боку, це те, як наявність соціального капіталу сприяє створенню та розвитку кооперативів. Окрім того, є латентна сторона соціального капіталу кооперативів, зокрема, відсутність довіри, взаємних відносин, прозорості та інших складових соціального капіталу, що негативно впливає на прозорість відносин [34]. Саме ці особливості соціального капіталу на рівні кооперативних структур доцільно дослідити у вітчизняній практиці з тим, щоб ідентифікувати стримуючі чинники їх розвитку і розробити дієвий інструментарій нейтралізації та мінімізації їх негативного впливу на розвиток кооперативних структур.

Оскільки важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки виконують сімейні ферми як за кордоном, так і в нашій країні, то важливим напрямом досліджень є вивчення впливу потенціалу родини фермера на формування людського капіталу. Так, у зарубіжних дослідженнях встановлено, що сімейний людський капітал та сімейний соціальний капітал впливають на організаційний соціальний капітал у малих сімейних фермах. У дослідженнях чилійських науковців встановлено прямиий вплив сімейного соціального капіталу на соціальний капітал ферми, який забезпечується опосередковано за допомогою сімейного людського капіталу та має прямиий і позитивний вплив на організаційний соціальний капітал сімейних ферм [35]. Отже, сімейний людський капітал відіграє центральну роль у формуванні організаційного соціального капіталу в малих сімейних фермах, який характеризується як здатність і готовність сімейного бізнесу посилювати цінності на основі передачі соціального капіталу від сім'ї до бізнес-системи.

Очевидно, що кліматичні зміни дедалі більше впливають на повсякденну організацію сільськогосподарського виробництва, що потребує розробки відповідних адаптаційних стратегій виробничої діяльності. Зарубіжні дослідники почали комплексно вивчати питання впливу складових соціального капіталу на прийняття стратегій адаптації до зміни клімату. Результати таких досліджень свідчать про те, що інституційна довіра позитивно впливає на рішення щодо адаптації до зміни клімату, а так зване «зв'язування соціального капіталу» негативно впливає на прийняття раціональних рішень [36]. З метою прийняття фермерами обґрунтованих стратегій адаптації необхідно сприяти покращенню комунікації і обміну інформацією між фермерами та інвестування в програми, що створюють зв'язки між групами в сільських громадах та органами влади і управління на державному, регіональному та локальному рівнях.

Зазначимо, що сільські громади інтенсивно базуються на соціальному капіталі, потенціал якого може здатися обмеженим з погляду можливості розширення за межі сільської місцевості. Сьогодні підприємці, головні дійові особи у досягненні та підтримці розвитку сільських територій, мають унікальну можливість у використанні соціального капіталу в сільській місцевості за допомогою цифрових платформ. Ці нові інтернет-підприємці стали критично важливими для успіху сільських районів, оскільки вони мобілізують Інтернет-ресурси для повного використання потенціалу своїх

місцевих продуктів, залишаючись таким чином місцевими, діючи на макрорівні. У сучасних дослідженнях цей процес розглядається на основі розвитку мережі альтернативних продуктів харчування, а також соціальних мереж, які пов'язують сільський потенціал із іншими регіонами країни та світу. Дослідження передбачають вивчення впливу мережі на формування соціального капіталу за такими напрямками: типи відносин із сільськими жителями; відносини з постачальниками (як виробниками, так і логістикою); масштаби їхніх мереж на електронному ринку [37]. Зроблено висновки, що сільські жителі на основі використання Інтернет-каналів можуть одержати позитивний вплив на розвиток сільських територій і сільських жителів, однак для цього необхідна пропаганда державної політики та планування.

Стратегічну важливість мереж знань та спільної співпраці в четвертій промисловій революції доведено у дослідженнях, які вивчають процес інновацій у новій технологічній парадигмі та підкреслюють вищий рівень людського капіталу, що забезпечує більше шансів на підвищення конкурентоспроможності організації. За таких умов існує необхідність формування інноваційної інфраструктури та відповідних мереж, які дають змогу сформувати відповідний контекст для поширення економіки знань [38]. Хоча більшість науковців погоджуються з необхідністю управління змінами та ідеєю, що технологія має відігравати роль лише у підтримці та посиленні людської діяльності, а тому в умовах четвертої промислової революції недостатньо просто моделювати сценарії наслідків впровадження інноваційних технологій, але доцільно розробити заходи щодо управління інноваційними системами, що гарантує участь усіх заінтересованих сторін. Отже, на розуміння поняття соціальний капітал має істотний вплив стан зовнішнього та внутрішнього середовища, рівень розвитку підтримуючих його елементів – мереж, спільнот, громадських та професійних організацій та ін., що вимагає здійснювати його уточнення та поглиблення із урахуванням відповідних змін.

Висновки. Узагальнюючи зазначене вище можемо зробити висновок про те, що соціальний капітал це сукупність відносин, що базуються на довірі та взаємних зобов'язаннях, які безпосередньо не пов'язані із основною діяльністю економічних суб'єктів та формують і посилюють для них конкурентні переваги. Очевидно, що ці відносини будуть позитивно впливати на економічне зростання будь-якої економічної системи, а також стримувати його.

Первинним суб'єктом-індивідуумом, точніше носієм соціального капіталу є індивід, тому що кожна людина має друзів, професійне коло однодумців, родичів, яким вона може довіряти. Особистісні зв'язки утворюють невелику широту охоплення соціальної мережі. Іншими носіями соціального капіталу є господарюючі суб'єкти, державні, регіональні та локальні органи влади і управління, громадські та релігійні спільноти, які ведуть господарську діяльність, включаючи неформальну.

Доведено, що формування соціального капіталу відбувається під впливом численних змін зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування, а також підвищуються вимоги до якості соціального капіталу. Це не лише рівень довіри, зобов'язання та міцності, надійності соціальних зв'язків, але й інтеграційні характеристики соціального капіталу.

У соціальних групах із високим рівнем інтеграції спостерігається прояв позитивного ефекту, який може проявлятися через різні види економічного ефекту. Зазначимо, як тільки залучені стейкхолдери до відповідних соціальних мереж перестають одержувати економічний ефект, це відразу зумовлює руйнацію спільноти та прояв різних негативних явищ. Отже, соціальний капітал орієнтується до формування якісних складових зв'язків, необхідних для досягнення агентами економічного результату та узгодження їх інтересів. Встановлено, що висока якість соціального капіталу буде досягнута за забезпечення відповідного інституціонального середовища формування та відтворення соціального капіталу, яке відповідає стратегічним пріоритетам розвитку національної економіки. Формування та удосконалення інституційного середовища розвитку соціального капіталу це тривалий процес реформування всіх сфер життя суспільства, який здійснюється на основі цілеспрямованого впливу економічних, інформаційних та нормативно-правових заходів на рівні суспільства в цілому, окремих регіонів, об'єднаних територіальних громад.

Перспективними напрямками дослідження соціального капіталу є вивчення особливостей його формування в умовах сільської території із урахуванням досягнутого рівня якості життя сільського населення, його працевзайнятості, структури доходів та їхнього розподілу, розвитку формальної та неформальної зайнятості тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єлісеєва Л.В. Роль соціального капіталу в економічному розвитку: монографія. НАН України, Ін-т екон. та прогностув. Київ, 2019. 356 с.

2. Єлісеєва Л.В. Глобальні детермінанти трансформації соціального капіталу. Науковий погляд: економіка та управління, № 4 (62), 2018. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-4-62-1>.

3. Кожем'якіна О.М. Довіра та соціальний капітал: просторова ціннісно-нормативна інтерпретація. Демографія та соціальна економіка, 2016, № 1 (26). С. 118–131.

4. Бурдые П. Формы капитала / пер. М.С. Добряковой. Экономическая социология. № 5. 2002. С. 60–75.

5. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. Общественные науки и современность. 2001. № 3. С. 122–139.

6. Патнэм Р.Д. Процветающая комьюнити, социальный капитал и общественная жизнь. Мировая экономика и международные отношения. 1995. № 4. С. 77–86.

7. Van Lin N. Social Capital. A Theory of Social Structure and Action. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 278 p.

8. Мачеринскене И.М., Минкуте-Генриксон Р., Симанавичене Ж. Социальный капитал организации: методология исследования. Социологические исследования. 2006. № 3. С. 29–39.

9. Лащ А.С. Кооперация: передумови виникнення і розвитку. Ефективна економіка. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7231> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.151.

10. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперативна організація: організаційно-економічні аспекти функціонування та розвитку: монографія / О.М. Варченко та ін.; за ред. О.М. Варченко. Біла Церква: «Білоцерківдрук», 2017. 316 с.

11. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Пер. с англ. Москва: «Издательство АСТ», ЗАО НПП «Ермак», 2004. 730 с.

12. Gert Tinggaard Svendsen, Gunnar Lind Haase Svendsen. Handbook of Social Capital. The Troika of Sociology, Political Science and Economics. UK: Cheltenham; Edward Elgar Publishing, 2010. 480 p. URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-social-capital-9781845423230.html>

13. Fine B. Social Capital Versus Social Theory: Routledge Studies in Contemporary Political Economy. London: Routledge, 2001. 304 p., p. 2–8.

14. Bernardes E.S. The effect of supply management on aspects of social capital and the impact on performance: A social network perspective. J. Supply Chain Manage. 2010. No. 46. P. 45–55.

15. Burt R. The Contingent Value of Social Capital. Administrative Science Quarterly. 1997. No. 42. P. 339–365.

16. Grootaert C. The Role of Social Capital in Development. An Empirical Assessment / Ed. by Christiaan Grootaert, Thierry van Bastelaer, Robert Puttnam. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 384 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492600>.

17. Francois Patrick. Social capital and economic development. London and New York. Routledge, 2002. 144 p.

18. Бюссе С. Социальный капитал и неформальная экономика. Мир России. 2002. № 2. С. 93–104.

19. Грішнова О.А., Кочума І.Ю. Соціальний капітал у системі економічних ресурсів. Соціоекономіка: зб. наук. праць. 2009. № 4. С. 38–49.

20. Драгомірова Є.С. Формування соціального капіталу на державному і регіональному рівнях: автореф.

дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07. Донецьк, держ. ун-т упр. Донецьк, 2010. 20 с.

21. Веблен Т. Теория праздного класса. Москва: Прогресс, 1984. 367 с.

22. Мішин Ю.Р. Соціальний капітал в сучасній економічній системі: автореф. дис. ... канд. екон. наук. 08.00.01. Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ, 2010. 18 с.

23. Все про соціальну роботу: навч. енциклопед. словник-довідник / За ред. В.М. Пічі. Львів: «Новий Світ-2000», 2013. 616 с.

24. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України як стратегічна потреба її розвитку: автореф. дис. д-ра... екон. наук. 08.01.01. Київ. нац. екон. ун-т. Київ, 2002. 36 с.

25. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: етап відносин, нові виклики, тенденції розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2010. 251 с.

26. Грیشнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: «Знання», 2001. 254 с.

27. Буркинський Б.В., Горячук В.Ф. Соціальний капітал: сутність, джерела та структура, оцінка. Економіка України. 2013. № 1. С. 67–81.

28. Coleman J.S. Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 1988. Vol. 94. P. 95–121.

29. Dunne M. Enhancing social capital in our stakeholder networks. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2021. Vol. 8. Iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1629/UKSG.530>.

30. Shuangshuang Tang, Xin Li. Responding to the pandemic as a family unit: social impacts of COVID-19 on rural migrants in China and their coping strategies. Vol. 13. March 2021. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00686-6>.

31. Cory E. Cronin, Berkeley Franz, Sarah Garlington. Population health partners hips and social capital. Facilitating hospital-community partnerships. 2021. Iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100739>.

32. Sahasranamam S., Nandakumar M. K., Pereira V., & Temouri Y. Knowledge capital in social and commercial entrepreneurship. Investigating the role of informal institutions. *Journal of International Management*. 2021. Vol. 27(1). URL: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2021.100833>.

33. Saz-Gill, Bretos I. Cooperatives and social capital: A narrative literature review and directions for future research. *Sustainability*. Vol. 13. Iss. 2. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpube.2020.104342>.

34. Llanos-Contreras O., Baier-Fuentes H., González-Serrano. Direct and indirect effects of SEWi, family human capital and social capital on organizational social capital in small family firms. *International Entrepreneurship and Management Journal*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00725-3>

35. Belay D., Fekadu G. Influence of social capital in adopting climate change adaptation strategies: empirical evidence from rural areas of Ambo district in Ethiopia. *Climate and Development*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1080/17565529.2020.1862741>.

36. Yaşlak B., Akgün A.A., Baycan T. Social networks of online rural entrepreneurs: the case of Turkey. *Annals of Regional Science*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s00168-020-01034-x>.

37. Maglio M. Innovation systems in the fourth industrial revolution. The territorial challenge of the campania region. *Smart Innovation, Systems and Technologies*. Vol. 178. 2021. P. 663–675. https://doi.org/10.1007/978-3-030-48279-4_62.

REFERENCES

1. Jelisjejeva, L.V. (2019). Rol' social'nogo kapitalu v ekonomichnomu rozvytku: monografija. [The role of social capital in economic development: a monograph] NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prognozuv. Economics and predicted. Kyi'v. 356 p.

2. Jelisjejeva, L.V. (2018). Global'ni determinanty transformacii' social'nogo kapitalu. [Global determinants of social capital transformation]. *Naukovyj pogljad: ekonomika ta upravlinnja*. [Scientific view: economics and management]. No 4 (62), pp. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-4-62-1>.

3. Kozhem'jakina, O.M. (2016). Dovira ta social'nyj kapital: prostorova cinnisno-normatyvna interpretacija. [Trust and social capital: a spatial value-normative interpretation]. *Demografija ta social'na ekonomika*. [Demography and Social Economy]. No 1 (26), pp. 118–131.

4. Burd'e P. (2002). Formy kapitala [Forms of capital] / per. M.S. Dobryakovej. *Jekonomicheskaja sociologija*. No 5, pp. 60–75.

5. Koulman, Dzh. (2001). Kapital social'nyj i chelovecheskij. [Capital social and human]. *Obshhestvennye nauki i sovremennost'*. [Social sciences and modernity]. No 3, pp. 122–139.

6. Patnjem, R.D. (1995). Procvetajushhaja kom'juniti, social'nyj kapital i obshhestvennaja zhizn'. [A thriving community, social capital and social life]. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija*. [World economy and international relations]. No 4, pp. 77–86.

8. Macherinskene, I.M., Minkute-Genrikson, R., Simanavichene Zh. (2006). Social'nyj kapital organizacii: metodologija issledovanija. [Social capital of the organization: research methodology]. *Sociologicheskie issledovanija*. [Sociological research]. No 3, pp. 29–39.

9. Lashh, A.S. (2019). Kooperacija: peredumovy vynykennja i rozvytku. [Cooperation: prerequisites for the emergence and development]. *Efektivna ekonomika*. [Efficient economy]. No 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7231> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.151.

10. Sil'skogospodars'ka obslugovujucha kooperacija: organizacijno-ekonomichni aspekty funkcionuvannja ta rozvytku: monografija [Agricultural service cooperative: organizational and economic aspects of functioning and development: monograph] / O.M. Varchenko ta in.; za red. O.M. Varchenko. Bila Cerkva: «Bilocerkyvdruk», 2017. 316 p.

11. Fukujama, F. (2004). Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k procvetanju [Trust: social virtues and the path to prosperity] / Per. s angl. Moskva: «Izdatel'stvo ACT», ZAO NPP «Ermak». 730 p.

12. Gert Tinggaard Svendsen, Gunnar Lind Haase Svendsen. (2010). Handbook of Social Capital. The Troika of Sociology, Political Science and Economics. UK: Cheltenham; Edward Elgar Publishing. 480 p. Available at: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-social-capital-9781845423230.html>

13. Fine, B. (2001). *Social Capital Versus Social Theory: Routledge Studies in Contemporary Political Economy*. London: Routledge. 304 p., p. 2–8.
14. Bernardes, E.S. (2010). The effect of supply management on aspects of social capital and the impact on performance: A social network perspective. *J. Supply Chain Manage.* Vol. No. 46, pp. 45–55.
15. Burt, R. (1997). The Contingent Value of Social Capital. *Administrative Science Quarterly*. No. 42, pp. 339–365.
16. Grootaert, C. (2002). The Role of Social Capital in Development. An Empirical Assessment / Ed. by Christiaan Grootaert, Thierry van Bastelaer, Robert Putnam. Cambridge: Cambridge University Press. 384 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492600>.
17. Francois, Patrick. (2002). *Social capital and economic development*. London and New York. Routledge. 144 p.
18. Bjusse, S. (2002). Social'nyj kapital i neformal'naja jekonomika. [Social capital and the informal economy]. *Mir Rossii*. [The world of Russia]. No 2, pp. 93–104.
19. Grishnova, O.A., Kochuma, I.Ju. (2009). Social'nyj kapital u systemi ekonomichnyh resursiv. [Social capital in the system of economic resources]. *Socioekonomika: zb. nauk. prac*. [Socioeconomics: Coll. Science]. No 4, pp. 38–49.
20. Dragomirova, Je.S. (2010). Formuvannja social'nogo kapitalu na derzhavnomu i regional'nomu rivnjah: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: [Formation of social capital at the state and regional levels: author's ref. dis. ... cand. econ.]. 08.00.07. Donec. derzh. un-t upr. Donec'k. 20 p.
21. Veblen, T. (1984). *Teorija prazdnogo klassa* [Theory of the leisure class]. Moskva: Progress. 367 p.
22. Mishyn, Ju.R. (2010). Social'nyj kapital v suchasnij ekonomichnij systemi: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk. [Social capital in the modern economic system: author's ref. dis. ... cand. econ.]. 08.00.01. Kyi'v. nac. ekon. un-t im. V. Get'mana. Kyi'v. 18 p.
23. Vse pro social'nu robotu: navch. encykloped. slovnyk-dovidnyk [All about social work: textbook. encyclopedia. dictionary-reference] / Za red. V.M. Pichi. L'viv: «Novyj Svit–2000», 2013. 616 p.
24. Zajcev, Ju.K. (2002). Socializacija ekonomiky Ukraïny jak strategichna potreba i'i' rozvytku: avtoref. dys. d-ra... ekon. nauk. [Socialization of Ukraine's economy as a strategic need for its development: author's ref. dis. Dr. ... Economist]. 08.01.01. Kyi'v. nac. ekon. un-t. Kyi'v. 36 p.
25. Kolot, A.M. (2010). Social'no-trudova sfera: etap vidnosyn, novi vyklyky, tendencii' rozvytku: monografija. [Socio-labor sphere: the stage of relations, new challenges, development trends: monograph]. Kyi'v: KNEU. 251 p.
26. Grishnova, O.A. (2001). Ljuds'kyj kapital: formuvannja v systemi osvity i profesijnoi' pidgotovky. [Human capital: formation in the system of education and training]. Kyi'v: «Znannja». 254 p.
27. Burkyns'kyj, B.V., Gorjachuk, V.F. (2013). Social'nyj kapital: sutnist', dzherela ta struktura, ocinka. [Social capital: essence, sources and structure, evaluation]. *Ekonomika Ukraïny*. No 1, pp. 67–81.
28. Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*. Vol. 94, pp. 95–121.
29. Dunne, M. (2021). Enhancing social capital in our stakeholder networks. *Humanities and Social Sciences Communications*. Vol. 8. Iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1629/UKSG.530>.
30. Shuangshuang, Tang, Xin, Li. (2021). Responding to the pandemic as a family unit: social impacts of COVID-19 on rural migrants in China and their coping strategies. *Vol. 13. March 2021*. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00686-6>.
31. Cory, E. Cronin, Berkeley Franz, Sarah Garlington. (2021). Population health partners hips and social capital. Facilitating hospital-community partnerships. *Iss. 1*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100739>.
32. Sahasranamam, S., Nandakumar, M. K., Pereira, V., & Temouri, Y. (2021). Knowledge capital in social and commercial entrepreneurship. Investigating the role of informal institutions. *Journal of International Management*. Vol. 27(1). Available at: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2021.100833>.
33. Saz-Gill, Bretos I. (2020). Cooperatives and social capital: A narrative literature review and directions for future research. *Sustainability*. Vol. 13. Iss. 2, pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104342>.
34. Llanos-Contreras, O., Baier-Fuentes, H., González-Serrano. (2021). Direct and indirect effects of SEWi, family human capital and social capital on organizational social capital in small family firms. *International Entrepreneurship and Management Journal*. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00725-3>.
35. Belay, D., Fekadu, G. (2021). Influence of social capital in adopting climate change adaptation strategies: empirical evidence from rural areas of Ambo district in Ethiopia. *Climate and Development*. DOI: <https://doi.org/10.1080/17565529.2020.1862741>.
36. Yaşlak, B., Akgün, A.A., Baycan, T. (2021). Social networks of online rural entrepreneurs: the case of Turkey. *Annals of Regional Science*. Available at: <https://doi.org/10.1007/s00168-020-01034-x>.
37. Maglio, M. (2021). Innovation systems in the fourth industrial revolution. The territorial challenge of the campania region. *Smart Innovation, Systems and Technologies*. Vol. 178, pp. 663–675. Available at: https://doi.org/10.1007/978-3-030-48279-4_62.

**Экономическая сущность социального капитала и особенности его формирования в современных условиях
Выборная В.Д.**

В статье обобщены теоретические подходы к дефиниции категории социальный капитал и рассматривается влияние современных изменений на его формирование и воспроизведения. Обосновано, что целостная теория социального капитала не является завершённой, что актуализирует исследования по углублению сущности дефиниции категории социального капитала и систематизации особенностей его формирования.

Проанализирована эволюция концепции социального капитала, современные подходы к изучению и базовые составляющие этого вида капитала. Установлено, что сначала социальный капитал рассматривался как особое проявление отношений между людьми, который способствует решению общих задач, в том числе определяется сформированными связями между людьми. Выделены составляющие понятия социальный капитал – доверие, связи и нормы, а также рассматривается как некий ресурс

доступен человеку. Аргументировано, что в нынешних условиях социальный капитал включает следующие элементы – обязательства и ожидания, которые зависят от надежности социальной среды; способность социальной структуры к передаче информационных потоков и норм, которые сопровождаются санкциями. Социальный капитал предусматривает получение выгоды в различных ее проявлениях, или отдачи от усилий по поддержке межличностных отношений.

Установлено, что ведутся научные исследования по разработке интегрального показателя, который способствовал всесторонней и адекватной оценке уровня развития социального капитала, в частности на макроуровне. Доказано многогранность понятия социальный капитал, что требует при его изучении соблюдать междисциплинарный научный подход и учитывать многочисленные факторы внешней и внутренней среды его формирования. Приведены позиции ученых, доказывающих о положительном влиянии социального капитала на различные результирующие показатели, в частности рост любой экономической системы.

Систематизированы дефиниции категории социальный капитал, предложенных украинскими исследователями и выделено консенсус в понимании его как ресурса, который основанный на устойчивых социальных связях и используется с целью получения дополнительных доходов. Предложенная авторская дефиниция относительно понимания категории социального капитала, которая рассматривается на основе отношений, основанных на доверии и взаимных обязательствах, не связанных с основной деятельностью экономических агентов, и способствуют формированию и усилению их конкурентных преимуществ. Систематизированы факторы, которые влияют на развитие социального капитала и соответственно корректируют его толкования.

Ключевые слова: социальный капитал, доверие, отношения, социальные связи.

The economic essence of social capital and features of its formation in modern conditions

Vyborna V.

The article summarizes the theoretical approaches to the definition of the category of social capital and considers the impact of modern changes on its formation and reproduction.

It is substantiated that the holistic theory of social capital is not complete, which actualizes the research on deepening the essence of the definition of the category of social capital and systematizing the features of its formation.

The evolution of the concept of social capital, modern approaches to the study and basic components of this type of capital are analyzed. It is established that initially social capital was considered as a special manifestation of relations between people, which contributes to the solution of common problems, including determined by the established ties between people. The components of the concept of "social capital" - trust, connections and norms, as well as considered as a certain resource available to man. It is argued that in the current environment, social capital includes the following elements - obligations and expectations, which depend on the reliability of the social environment; the ability of the social structure to transmit information flows and norms, which are accompanied by sanctions. Social capital involves the benefit of its various manifestations, or the return on efforts to maintain interpersonal relationships.

It is established that scientific research is underway to develop an integrated indicator that has contributed to a comprehensive and adequate assessment of the level of development of social capital, in particular at the macro level. The versatility of the concept of social capital is proved, which requires for its study to adhere to an interdisciplinary scientific approach and take into account numerous factors of external and internal environment of its formation. The positions of scientists who prove the positive impact of social capital on various result indicators, in particular the growth of any economic system, are presented.

The definitions of the category of social capital proposed by Ukrainian researchers are systematized and consensus is highlighted in the understanding of it as a resource based on stable social ties and used to generate additional income. The author's definition of understanding the category of social capital is proposed, which is considered on the basis of relationships based on trust and mutual obligations not directly related to the main activities of economic agents, and contribute to the formation and strengthening of their competitive advantages. The factors that influence the development of social capital and adjust its interpretation accordingly are systematized.

Keywords: social capital, trust, relationships, social ties.

Copyright: Виборна В.Д. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Виборна В.Д.

ID <https://orcid.org/0000-0001-5780-7989>